

krog publike, ne le za strokovno javnost. Škoda pa je, da obravnava samo prvi dve desetletji življenja v prestolnici oziroma tako imenovano »izgradnjo socializma«, saj je do največjih sprememb v organizaciji in modernizaciji vsakdanjega življenja ter urbanističnem razvoju mesta prišlo ravno od sredine šestdesetih let naprej. Prav tako se s tem izgubi širša slika socialistične družbe, ki je v teh desetletjih doživljala nove spremembe. Naj bo to spodbuda za nadaljnje raziskovanje našega glavnega mesta in življenja njegovih prebivalcev, za bralce pa naj bo kratek sprehod skozi vsebino monografije vabilo k pozornemu branju in odkrivanju tega dela socialistične preteklosti.

Jelka Piškurić

Jelka Piškurić: »Bili nekoč so lepi časi«. Vsakdanjik v Ljubljani v času socializma. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino: Študijski center za narodno spravo, 2019, 423 strani (Zbirka Razpoznavanja, 39).

Najbrž je naključje, da sta konec minulega leta, sicer z različnim raziskovalnim fokusom, izšli dve znanstveni monografiji, ki obravnavata življenje v Ljubljani v času socializma – poleg knjige Davida Petelina (*Življenje v socialistični Ljubljani*) tudi delo Jelke Piškurić, ki se fokusira na vsakdanje življenje v slovenskem glavnem mestu in v njegovem zaledju v desetletjih po drugi svetovni vojni, torej v času socializma. Monografija namreč ponuja celovit(ejši) pogled na socialistični vsakdan, ki ga je avtorica skušala prikazati skozi različne prvine vsakdanjega življenja.

Jelka Piškurić, raziskovalka Študijskega centra za narodno spravo, se je v pričujočem delu odločila za podrobnejši prikaz treh segmentov, zanje ključnih za razumevanje socialističnega vsakdana, pa tudi modernizacijskih procesov v tedanji družbi: delo/zaposlovanje, standard/potrošnja ter stanovanjsko vprašanje/infrastruktura. Primerjala je življenje v mestu in na podeželju, zlasti v nekdanji občini Vič-Rudnik, ter izkušnje različnih generacij. Pri tem je črpala iz različnih virov, poleg arhivskih in časopisnih zlasti ustnih, pri čemer velja posebej izpostaviti interdisciplinarnost – zgodovina in antropologija – v metodologiji. Pri ustnih pričevanjih je avtorica uporabila pričevanja treh generacij: vojne (rojeni pred letom 1945), »baby boom« (rojeni med letoma 1946 in 1959) in »jeans« generacije (rojeni med letoma 1960 in 1973). Ta široka paleta pričevalcev omogoča vpogled v različna obdobja socializma. Avtorica analizira kulturne prakse tedanjega časa (medsebojno mreženje, oblike neformalne ekonomije, iznajdljivost itd.), ki so jih posamezniki uporabljali v vsakdanjem

življenju in za izboljšanje življenjskih razmer, in ki po mnenju avtorice bolj kot iz političnega sistema izhajajo iz slovenskega narodnega značaja.

V uvodnih poglavjih je predstavljen oris povojne zgodovine Ljubljane po posameznih dekadah. V petdesetih letih se je začel prehod iz agrarne v industrijsko družbo, kar je bilo povezano tudi z deagrarnizacijo, (sub)urbanizacijo in širjenjem gravitacijskih območij dnevnih delovnih migracij, posledično so se elementi mestnega načina življenja uveljavljali tudi na podeželju. Od sredine petdesetih pa vse do konca sedemdesetih let se je življenjski standard slovenskega prebivalstva izboljševal – še najmanj to velja za kmečka gospodinjstva. V tem obdobju je naraščala tudi življenjska raven, kar je povezano z rastjo osebnih dohodkov in s tem kupne moči prebivalstva. A treba je vedeti, da so obenem rastle tudi cene življenjskih potrebščin. Ljubljančani in okoličani so najbolje živeli v sedemdesetih in začetku osemdesetih let. Po Titovi smrti se je začela gospodarska in politična kriza, kar se je odražalo tudi v življenju prebivalstva – inflacija, stabilizacija, pomanjkanje določenih dobrin, par-nepar itd.

Pri analizi subjektivnih pogledov na socializem avtorica sooči raziskave Slovenskega javnega mnenja (SJM) in pričevanja, ki jih je zbrala sama. Po prvih (sočasnih) raziskavah se kažeta zadovoljstvo in za-

upanje v državo in politični sistem – vse do krize v osemdesetih letih. Konec tega desetletja je prinesel spremembo vrednot, kar je kulminiralo v prepričanju, da je socializem prišel do svojega konca in da je čas za samostojno slovensko državo. Predstava socializma v spominih pa podaja drugačno podobo kot SJM. Subjektivni pogledi namreč s časovno distanco bodisi okrepijo nostalgijo (»Včasih je bilo lepo« ali »Jaz sem se znašel«) bodisi potencirajo negativne izkušnje življenja v socializmu (»V dom nisem bila sprejeta. So rekli, da sem kulaški otrok«). Spomini so seveda odraz gledanja na preteklost iz današnjega zornega kota z vsemi izkušnjami vred. Med pozitivnimi značilnostmi socializma pričevalci navajajo možnost rešitve stanovanjskega problema, visoko stopnjo zaposlenosti in s tem povezano socialno varnost, nadalje tkanje socialnih mrež, enakost, možnost izobraževanja ter izrazito solidarnost med ljudmi. Med negativnimi značilnostmi življenja v socializmu pa izstopajo mnenja, da so takrat vladali politična represija, omejevanje svobode govora in veroizpovedi, razlikovanje med ljudmi (privilegiranje določenih skupin) ter občutek zaprtosti.

Razvoj osebnega in družbenega standarda je podrobneje predstavljen na primerih avtomobilizma (leta 1962 je avtomobil premoglo le 6,7 odstotka slovenskih gospodinjstev, leta 1973 že 33 odstotkov, leta 1983 pa kar 56 odstotkov) in stanovanjske izgradnje – ta je bila, zlasti v sedemdesetih letih, za današnje razmere fascinantna, a kljub temu ni dohajala potreb na tem področju. Gradili so blokovska stanovanja, vrstne in atrijske hiše, v mestih je visoko kakovost bivanja nudil koncept novih sosesk (stanovanja, javni prostori, zelenice, prostori za športno-rekreacijske dejavnosti). Če posplošimo, je imela stanovanjska izgradnja dva pristopa: načrtovano gradnjo sosesk v mestih ter razpršeno samogradnjo na podeželju. V tem smislu sta obstajala dva tipa stanovanj – lastno in najemno družbeno stanovanje. Podjetja so imela stanovanjske sklade, iz katerih so črpali sredstva tako za izgradnjo družbenih stanovanj kot tudi za stanovanjska posojila za nakup oziroma zidavo hiš. Kljub deklarirani pravici delovnih ljudi do stanovanja pa te pravice niso bili deležni vsi; po prednostnih merilih najprej višji družbeni sloji, nato potrebni kadri in zaslužni posamezniki in nato vsi ostali, pri čemer ni bilo odveč tudi članstvo v edini politični stranki.

Tudi po uradnem koncu socializma leta 1990 so se v postsocializmu ohranile nekatere vrednote, zlasti socialne mreže, solidarnost in podjetnost. Zanimivo z današnjega vidika je dejstvo, da večina pričevalcev socializem vidi kot pravičnejši sistem, ki je zagotavljal enake možnosti; v tem smislu kritizirajo sedanjí sistem z vidika krčenja socialne varnosti in s tem povezanim večanjem socialnih razlik, nadalje negotove prihodnosti in spremenjenih medsebojnih odnosov (v socializmu izpostavljeno druženje in mreženje) ter povečane koruptivnosti v politiki in gospodarstvu. To

potrjujejo tudi podatki o obsegu neformalne ekonomije v današnji državi. Topogledno ne moremo govoriti o ostrem prelomu med obema političnima in gospodarskima sistemoma, prav tako tudi ne o ohranjanju socialistične miselnosti, saj avtorica to utemeljuje s širšimi kulturnimi praksami.

Pričujoča monografija je napisana večplastno, interdisciplinarno in objektivno. Ponuja različne poglede na socializem, kakršni so pač danes v očeh Ljubljančanov. Sistematična, tekoče pisana in berljiva knjiga o reminiscencah na življenje v prejšnji državi.

Marija Počivavšek

Ota Konrád in Rudolf Kučera: Cesty z apokalypsy. Fyzické násilí v pádu a obnově střední Evropy 1914–1922. Praha: Academia: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2018, 364 strani (České moderní dějiny; 5).

Knjiga spregovori o drugi strani prve svetovne vojne, torej o zaledju in o vplivu, ki ga je nanj imela vojna. Posvečena je le enemu segmentu dogajanja v zaledju – nasilju. Opisuje nasilje in umore od začetka vojne pa do leta 1922, kar je vsekakor nekoliko dru-

